

מאירס - ג'זינט - מכון ברזקדייל
MYERS - JDC - BROOKDALE INSTITUTE
مايرس-جوينت - معهد بروكديل

מרכז סמוקלר לחקר מדיניות הבריאות

סקירת שירותי בריאות הנפש לילדים ולבני נוער בישראל

אברהם שטרן ♦ בועז פורטר

המחקר מומן בסיוע מענק מקרן מיכאל ואנדריאה דוברוף,
מסצ'וסטס, ארה"ב

דוח מחקר

דמ-644-13

סקירת שירותי בריאות הנפש לילדים ולבני נוער בישראל

אברהם שטרן בועז פורטר

המחקר מומן בסיוע מענק מקרן מיכאל ואנדריאה דוברוף,
מסצ'וסטס, ארה"ב

אוקטובר 2013

ירושלים

חשון תשע"ד

עריכת לשון: נעמי הלסטד
תרגום לעברית (תמצית מחקר והודעת פרסום): ג'ני רוזנפלד
הפקה והבאה לדפוס: לסלי קליינמן

מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל
מרכז סמוקלר לחקר מדיניות הבריאות
ת"ד 3886
ירושלים 91037

טלפון: 02-6557400
פקס: 02-5612391

כתובת האינטרנט: www.jdc.org.il/brookdale
דואר אלקטרוני: brook@jdc.org.il

תמצית מחקר

מבוא

מערכת בריאות הנפש בישראל נערכת לרפורמה מרחיקת לכת שתקנה זכויות לפי חוק לטיפול בבריאות הנפש ותעביר את האחריות להספקתם מן הממשלה אל קופות החולים. בהיענות לבקשת הממשלה, המכון ממלא תפקיד מרכזי בעיצוב ובביצוע ההערכה של רפורמה זו.

דוח זה מביא סקירה של שירותי בריאות הנפש לילדים ולבני נוער בארץ לפני הרפורמה, וכן ניתוח של דרכים אפשריות לחיזוק שירותים אלה. מטרות הסקירה הן:

1. לסקור את ארגון השירותים במדינות אחרות
2. לסקור את הסוגים השונים של השירותים הזמינים לילדים ולמשפחותיהם בישראל
3. לבחון את סוגי כוח האדם המועסקים בשירותים ואת סוגי ההכשרה הניתנים לצוות
4. לבחון את היחסים הארגוניים בין ובתוך תחומי הבריאות, הרווחה והחינוך
5. להעריך באיזו מידה יש כפילות בין השירותים במגזרים השונים
6. להעריך את החוזקות והאתגרים העומדים בפני מערכת בריאות הנפש לילדים ולנוער ככלל ובפני כל אחד מהשירותים בפרט, תוך מתן שימת לב מיוחדת למידה שבה ניתן מענה לצורכי הילדים.

במחקר השתמשנו בהגדרה רחבה של בריאות הנפש של ילדים, בהתבסס על הנחיות DSM-IV-R, כולל:

♦ בעיות התנהגות/מחלות נפש (גיל 0-18)	♦ מוגבלויות התפתחותיות (גיל 0-6)
- בעיות היפר-קינטיות	- ליקוי דיבור/תקשורת
- בעיות נפשיות	- אוטיזם (כולל אספרגר)
- בעיות התנהגות	- ליקוי מוטורי
- בעיות אכילה	- הפרעת קואורדינציה התפתחותית
- בעיות פסיכוסיות	- בעיות אינטגרציה חושית
	- ליקוי קוגניטיבי (פיגור)
	- בעיות סומטיות (תסמינים כרוניים – עד גיל 9)

שיטה

בין ינואר לאוקטובר 2010, נערכה סדרת ראיונות עם כ-50 אנשי מקצוע ומנהלים ממגזרי הבריאות, החינוך והרווחה, הן במגזר הציבורי והן בפרטי, כולל ארגונים ועמותות שלא למטרת רווח, כדלקמן:

- ♦ נציגים בכירים ממשרד הבריאות וכן פסיכיאטרים, פסיכולוגים, נירולוגים ורופאי ילדים העובדים במערכת הבריאות
- ♦ מנהלי השירות הפסיכולוגי בביתי הספר ופסיכולוגים בבתי הספר
- ♦ מנהלי שירותי רווחה ועובדים סוציאליים
- ♦ פרופסורים בתחומי החינוך, הפסיכולוגיה והעבודה הסוציאלית
- ♦ ראשי ארגונים להגנת הילד וארגונים המספקים טיפולים פרטיים, מנהלים בקופות החולים, רופאים.

בעזרת שאלון מובנה, בחן צוות המחקר סדרה של סוגיות, כולל השירותים המסופקים, כוח האדם, מימון, האתגרים העומדים בפני השירות, יחסים בין- ותוך-ארגוניים ותפיסות לגבי המערכת הכוללת של שירותי בריאות הנפש לילדים ולנוער בישראל.

ממצאים

שירותי בריאות הנפש לילדים ולנוער בעולם

קיימת שונות רבה בין מדינות בכל הנוגע לארגון השירותים ולמידה שבה הם עונים על הצרכים. בסך הכל, נראה שיש ריבוי של צרכים שאינם מקבלים מענה – במיוחד במדינות מתפתחות, אך גם ברוב המדינות המפותחות.

אנגליה היא אחת המדינות עם השירותים המפותחים ביותר בתחום בריאות הנפש לילדים ולנוער. שם, למרות שארגונים רבים מעורבים בהספקת שירותים, קיים ארגון ממשלתי ייעודי שאחראי על פיקוח ותיאום של השירותים. סידור זה הביא לתכנון שירותים מובנה יותר, כולל שימת לב ליחסים שבין השירותים האינטנסיביים יותר הניתנים לבעלי הנזקקות הרבה יותר, והשירותים הפחות אינטנסיביים הניתנים לאוכלוסייה רחבה יותר.

סקירה של שירותי בריאות הנפש הניתנים לילדים ולנוער בישראל

בישראל, משרד הבריאות הוא האחראי לפיתוח ולתיאום של שירותי בריאות הנפש. יחד עם זאת, משרד החינוך ומשרד הרווחה והשירותים החברתיים מעורבים גם הם בהספקת שירותים מסוימים. על כן, מידת התיאום בין שלושת המשרדים סביב סוגיית בריאות הנפש יכולה להשפיע במידה רבה על המידה שבה צורכי בריאות הנפש נענים באופן מיטבי.

בתוך מערכת הבריאות, ספקי השירותים במגזר הציבורי כוללים את המרפאות הקהילתיות לבריאות הנפש המופעלות בידי משרד הבריאות וקופת חולים כללית, מרפאות החוץ של בתי החולים, ומחלקות האשפוז של בתי החולים. זמני ההמתנה במרפאות הציבוריות הקהילתיות ובמרפאות החוץ נוטים להיות ארוכים למדי.

יש גם כמה עמותות המספקות שירותי בריאות הנפש, וכן קופות חולים נוספות. בנוסף, אנשי מקצוע רבים בתחום בריאות הנפש העובדים כעצמאים מספקים טיפול באופן פרטי ו/או בתיאום עם קופות החולים.

לבסוף, בישראל קיימת רשת נרחבת של מרכזים להתפתחות הילד. הם אמנם מתמקדים בעיקר בבעיות התפתחותיות, אך לעתים הם מעורבים גם באבחון ובטיפול בבעיות התנהגותיות/נפשיות בקרב ילדים הסובלים גם מבעיות התפתחותיות.

הכשרה וכוח אדם

רבים מן המרואיינים ציינו שאנשי מקצוע בכלל מערכת השירותים (כגון רופאי ילדים, מורים ועובדים סוציאליים) היו יכולים להעזר בהכשרה נוספת בנוגע למושגים וסוגיות הקשורים בבריאות הנפש של ילדים ובני נוער. הם גם הדגישו את הצורך לטפל במתחים הבין-מקצועיים הקיימים בין רופאי ילדים, נירולוגים ופסיכולוגים של ילדים כמו גם מתחים בין פסיכולוגים בבתי הספר לבין פסיכולוגים קליניים.

הדעות היו חלוקות לגבי השאלה האם קיים מחסור כלל-ארצי באנשי מקצוע העוסקים בתחום בריאות הנפש של ילדים. בניגוד לכך, הייתה תמימות דעים לגבי המחסור באנשי מקצוע בפריפריה, כמו גם לגבי המחסור באנשי מקצוע הרגישים לצרכים המיוחדים של האוכלוסייה הערבית והאוכלוסייה החרדית.

יחסים ארגוניים

מרואיינים רבים דיווחו על חוסר תיאום בין מגזרי הבריאות, החינוך והרווחה. בנוסף, בתוך מערכת הבריאות, דווח על חוסר תיאום בין המרכזים להתפתחות הילד לבין מרפאות בריאות הנפש, ובין בתי החולים לבין

מרפאות החוץ. כמו כן צוין שיש מקום להרחיב את תפקידם של צוותים רב-מקצועיים, הן בתוך הארגונים והן ביניהם.

החוזקות והחולשות העיקריות

החוזקות העיקריות של שירותי בריאות הנפש לילדים ולנוער בישראל הן שקיימת נגישות אוניברסלית, שהטיפול מסופק לתקופת ארוכות אם נקבע שיש בכך צורך ושנשי המקצוע קיבלו הכשרה טובה ורובם עובדים בקהילה. כמו כן קיימים מספר גדול של שירותים חדשניים מבטיחים הפועלים ברמה המקומית.

אחד האתגרים הגדולים שצוינו הוא השקעה לא מספקת של משאבים, שכפי הנראה נגרמה באופן חלקי בגלל הדחיות בהפעלת הרפורמה הביטוחית בבריאות הנפש. דחיות אלה גם נתפסו כמשפיעות לרעה על הקשר שבין טיפולי נפש לטיפול גוף וכמכשול לפיתוח טיפול מבוסס-ראיות. אתגרים נוספים הם הצורך בהכשרה נוספת לאנשי מקצוע בתחום בריאות הנפש לילדים ולנוער, בתיאום רב יותר בין מגזרי הבריאות, החינוך והרווחה בכל הנוגע להספקת שירותים ובפיתוח מדיניות ברמה הלאומית. לבסוף, קיימת תחושה שניתן לעשות יותר כדי להפיץ תכניות חדשניות שנחלו הצלחה ברמה המקומית.

ממצאי המחקר צפויים לשמש תשומה חשובה להפעלת הרפורמה בשירותי בריאות הנפש. במיוחד מציע המחקר נתוני רקע רבי-ערך שעשויים לסייע בניסיון להרחיב את זמינותם של שירותים איכותיים לילדים ולהגביר את התיאום בין השירותים, במסגרת הרפורמה.

המחקר מומן בסיוע מענק מקרן מיכאל ואנדריאה דוברוף ממסצ'וסטס, ארה"ב.